

Da Vincijeva filozofija slikarstva

Vestić, Vedrana

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:027987>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-19**



FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)



Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku
Filozofski fakultet
Diplomski studij engleskog jezika i književnosti i filozofije

Vedrana Vestić
Da Vincijeva filozofija slikarstva
Diplomski rad
Mentor: izv. prof. dr. sc. Boško Pešić

Osijek, 2023.

Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku
Filozofski fakultet Osijek
Odsjek za filozofiju
Diplomski studij filozofije i engleskog jezika i književnosti

Vedrana Vestić
Da Vincijeva filozofija slikarstva
Diplomski rad
Područje humanističkih znanosti, znanstveno polje filozofija, znanstvena grana
estetika
Mentor: izv. prof. dr. sc. Boško Pešić

Osijek, 2023.

IZJAVA

Izjavljujem s punom materijalnom i moralnom odgovornošću da sam ovaj rad samostalno napisala te da u njemu nema kopiranih ili prepisanih dijelova teksta tuđih radova, a da nisu označeni kao citati s napisanim izvorom odakle su preneseni.

Svojim vlastoručnim potpisom potvrđujem da sam suglasna da Filozofski fakultet Osijek trajno pohrani i javno objavi ovaj moj rad u internetskoj bazi završnih i diplomskih radova knjižnice Filozofskog fakulteta Osijek, knjižnice Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku i Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.

U Osijeku, 7.10.2023.

Vedrana Vistić, 0122227652

ime i prezime studenta, JMBAG

SAŽETAK

Leonardo da Vinci jedan je od najsvestranijih i najbriljantnijih umjetnika, znanstvenika i intelektualaca u povijesti. I danas glasi kao jedna od najvećih ikona u svijetu umjetnosti, znanosti i inovacija, čiji su nevjerojatni doprinosi i danas relevantni. Njegovo nasljeđe ostaje trajno i inspirira mnoge, a njegovi doprinosi nikada nisu izgubili svoju aktualnost. U djelu Traktat o slikarstvu detaljno opisuje svoje viđenje umjetnosti. U knjizi su opisani i načini na koje je slikao, no naglasak ovog rada je na Leonardovom promišljanju o slikarstvu, dok je najveći fokus stavljen upravo na njegovo povezivanje znanosti i umjetnosti, koje je otvorilo vrata novim načinima razmišljanja i ujedno bilo od velike važnosti za njegovo stvaralaštvo.

Ključne riječi: Leonardo da Vinci, *Traktat o slikarstvu*, znanost, umjetnost, priroda

SADRŽAJ

1. Uvod.....	1
2. Crtice iz životopisa i Leonardova genijalnost.....	3
3. Znanstveni um i umjetnička duša	8
3.1. Inspiracija kroz 'mrlje na zidu'	8
3.2. Harmonija umjetnosti i znanosti	10
3.3. Slikarstvo inspirirano prirodom	12
3.4. Umjetnost oživljavanja slike	15
4. Remek-djela koja su očarala svijet	18
4.1. <i>Posljednja večera</i>	18
4.2. <i>Mona Lisa</i> : Tajanstvena dama iz Louvrea	21
4.3. <i>Dama s hermelinom</i>	24
5. Zaključak.....	26
6. Popis literature	28

1. Uvod

Leonardo da Vinci jedan je od najsvestranijih i najznačajnijih umjetnika, znanstvenika i intelektualaca u povijesti čovječanstva. Njegov ogroman doprinos umjetnosti, znanosti, anatomiji i mnogim drugim područjima čini ga jednom od ključnih figura renesansnog razdoblja, i čovjekom čija su postignuća i utjecaji duboko ukorijenjeni i neprolazni.

Rođen je u toskanskom mjestu Vinci, a odrastao je kao sin Piera da Vincija i Caterine, te je imao priliku za obrazovanje koje je bilo iznad standarda tog vremena. Od malih nogu pokazivao je interes za umjetnost i znanost, a njegova znatiželja vodila ga je prema širokom rasponu područja. Leonardo se proslavio kao slikar, čije stvaralaštvo uključuje neka od najpoznatijih umjetničkih djela ikad stvorenih, poput *Mona Lise* i *Posljednje večere*. Njegova umjetnost odlikuje se pedantnim detaljima, majstorskom uporabom svjetla i sjene te izvanrednim realizmom. Također, jedna od njegovih najfascinantijskih karakteristika bila je duboka zainteresiranost za proučavanje ljudskog tijela. To ga je potaknulo na detaljna anatomska proučavanja putem disekcije. Rezultati su zabilježeni u impresivnim skicama i crtežima koji su predstavljali revolucionarni korak u razumijevanju ljudske anatomije. Precizni crteži ljudskih organa, mišića i kostiju osigurali su bolje razumijevanje anatomije i postavili temelje budućih medicinskih istraživanja. Istraživao je širok spektar znanstvenih područja, od optike do hidrodinamike. Njegova promatranja prirode i zakonitosti fizike omogućila mu je postavljanje pitanja i razvijanje hipoteza koje su često bile daleko ispred njegova vremena. Težnja za istraživanjem i povezivanjem različitih disciplina pružila mu je jedinstvenu perspektivu koja je bila ključna za njegovu inovativnost. No, Leonardo nije bio samo umjetnik i znanstvenik, već i filozof. Njegova zapisana razmatranja odražavaju dubokoumna razmišljanja o prirodi, životu, smrti i ljudskoj sudbini. Dubina i kompleksnost njegovih umjetničkih djela često su bili obogaćeni moralnim i filozofskim razmišljanjima. Ostavio je neizbrisiv trag. Njegove genijalne sposobnosti prelaze granice umjetnosti i znanosti, otvarajući vrata interdisciplinarnom pristupu koji je oblikovao moderni svijet, a slike, bilješke i ideje i danas služe kao inspiracija svim generacijama umjetnika, znanstvenika i intelektualaca. Jedinstvena sposobnost povezivanja umjetnosti sa znanstvenim istraživanjima čini ga simbolom renesansnog duha i izvanrednih ljudskih sposobnosti.

U prvom dijelu ovoga rada ukratko će biti opisan život Leonarda i ključni aspekti koji su ga učinili jednim od najimpresivnijih umjetnika u povijesti. Drugi dio rada bit će posvećen

njegovoj filozofiji slikarstva, s naglaskom na njegovo shvaćanje umjetnosti i njezinoj povezanosti sa znanstvenim istraživanjima, što je bilo ključno za njegovo stvaralaštvo. U posljednjem dijelu diplomskog rada, ukratko će biti razmotrena neka od najpoznatijih Leonardovih umjetničkih djela, kao primjeri u kojima se ističu njegove najpoznatije slikarske tehnike.

2. Crtice iz životopisa i Leonardova genijalnost

Povezanost Leonarda s renesansom ima duboko povijesno značenje jer je bio jedan od najsvestranijih i najizvanrednijih umova tog razdoblja, a njegovo djelovanje duboko je oblikovalo različite aspekte renesansne umjetnosti, znanosti i kulture. Renesansa, razdoblje koje je trajalo od 14. do 17. stoljeća, označavala je obnovu interesa za starogrčku i rimsku kulturu, umjetnost, filozofiju i znanost »riječ renesansa znači 'ponovno rođenje'. Ponovno otkriće starogrčke i rimske mudrosti probudilo je neutaživu želju za proučavanjem spisa starih.«¹ Leonardo je bio ključna figura u ovom kulturnom i intelektualnom preporodu jer je svojim jedinstvenim talentom i dubokim istraživačkim interesom pomogao čovječanstvu u boljem razumijevanju svijeta oko sebe. Bio je višestruki genij, koji je na nekoliko ključnih načina bio povezan s renesansom: »činjenica da je Leonardo živio u doba renesanse bila je izrazita prednost. To je značilo da je s ponovnim otkrićem klasičnog svijeta došlo do ponovnog otkrića sasvim drugačije uloge za umjetnika: unaprijediti čovjekovo razumijevanje samoga sebe. Klasični filozof, Platon, dobro je rekao: 'neka naši umjetnici radije budu oni koji su nadareni razlučiti pravu prirodu lijepog i gracioznog; tada će naša mladost živjeti u zemlji zdravlja, usred lijepih prizora i zvukova, i primati dobro u svemu: uključujući i ljepotu; mnoštvo lijepih djela, zaokupit će oko i uho, poput laganog povjetarca iz čistijeg kraja, i neosjetno će potaknuti i duše od najranije dobi na suosjećanje s ljepotom razuma.' Leonardo je iznio značajne tvrdnje o moći umjetnosti. Opisao ju je kao znanost koja je prolaznoj ljepoti podarila trajnost veću od prirode same.«²

Stvorio je neka od najpoznatijih umjetničkih djela u povijesti, uključujući *Mona Lisu* i *Posljednju večeru*. Njegova sposobnost da realistično naslika ljudski oblik i težnja stvaranju prirodnog izgleda figura postavili su temeljne principe renesansnog slikarstva »tijekom 15. stoljeća u Italiji, crtanje, slikanje i kiparstvo nisu bili samo hobiji. Budući da nisu postojale kamere ni fotografije, slikarstvo je bilo jedini način da se stvore slike poznatih ljudi i važnih događaja u povijesti.«³ Uporaba perspektive, svjetla i sjene te anatomske precizni prikazi tijela postali su karakteristični elementi renesansnog slikarstva.

¹ Leonard Shlain, *Leonardo's Brain: Understanding Da Vinci's Creative Genius*, Lyons Press, 2014., str. 13

² William Wray, *Leonardo Da Vinci in His Own Words*, 2005., str. 18

³ Rachel A. Koestler-Grack, *Leonardo Da Vinci: Artist, Inventor, And Renaissance Man*, 2006., str. 18

Osim bavljenja slikarstvom, Leonardo također je duboko proučavao ljudsku anatomiju. Stvorio je crteže tijela i unutarnjih organa koji su bili toliko detaljni da su doprinijeli znanstvenom razumijevanju anatomije i medicinske prakse tog vremena. No, osim slikarstva, bio je izvrstan i u mnogim znanstvenim disciplinama, uključujući optiku, fiziku i hidrodinamiku, a njegove skice i bilješke sadrže ideje koje su bile ispred svog vremena, i samim time su utemeljile kasnija znanstvena otkrića. Jedna od ideja koja je bila njegova vremena bila je ideja o letjelicama, do koje je došao proučavanjem ptica i njihove sposobnosti letenja. Proučavao je njihovu anatomiju i način na koji su se kretale, te je, inspiriran prirodom, razvijao različite koncepte letećih strojeva, što je samo jedan od primjera njegove genijalnosti.

Iznad svega, Leonardo je sjedinjavao umjetnost i znanost, smatrajući ih nerazdvojnim. Ova interdisciplinarna perspektiva odražavala je osnovne ideje renesanse, koje su poticale integraciju različitih područja kako bi se postiglo dublje razumijevanje svijeta. Njegova sposobnost da prelazi granice i povezuje različite discipline omogućila mu je donošenje svježih perspektiva i inovacija koje su drugi teško mogli zamisliti.

Njegova radoznalost, inovativnost i genijalnost čine ga jednim od najsvestranijih i najpoznatijih ličnosti u povijesti. Rođen je 15. travnja 1452. godine u toskanskom selu Vinci, nedaleko od Firence, Italija. Bio je nezakoniti sin Piera da Vincija, imućnog notara, i Caterine, seljanke. Njegov rani interes za umjetnost i prirodu bio je primjetan, a očiti talent za crtanje potaknuo je njegovog oca da ga pošalje kod poznatog umjetnika Andrea del Verrocchija na školovanje. Leonardo je svoju karijeru započeo kao učenik u Verrocchijevom ateljeu, gdje je razvio vještine slikanja, modeliranja i skulpture. Kasnije je radio u Firenci i Milanu, stvarajući neka od svojih najpoznatijih djela. Međutim, njegova radoznalost nije bila ograničena samo na umjetnost. Istraživao je matematiku, optiku, anatomiju, geologiju i inženjering, te je postao neka vrsta pionira interdisciplinarnog pristupa. Jedno od najimpresivnijih dostignuća u Leonardovom životu bila su njegova anatomska istraživanja. Njegova želja da dublje razumije ljudsko tijelo potaknula ga je na detaljne disekcije tijela. Njegovi crteži ljudskih organa, mišića i kostiju bili su fascinantni i omogućili su napredak u medicini i biologiji. Također je imao i nevjerojatnu maštovitost kada je riječ o izumima i inženjeringu. Njegovi crteži pokazuju koncepte helikoptera, padobrana, tenka, podvodnih odijela i mnogih drugih inovacija koje su bile ispred svog vremena. Neke od njegovih naprava uključuju i oružje koje se koristi za vrijeme rata, iako je bio protiv

bilo kakve vrste nasilja »Leonardu je nasilje bilo odbojno ali je na neki način bio fasciniran ratom... Zašto je onda posvetio toliko vremena dizajniranju oružja za masovno uništenje? Očit je odgovor da je to bio njegov posao. Ludovico Sforza ga je zaposlio na milanskom dvoru kao jednog od svojih vojnih inženjera i od njega se očekivalo da isporučuje nacрте.«⁴ No, njegovi koncepti nisu uvijek bili praktični za izvođenje u njegovo doba, ali su ilustrirali njegovu sposobnost vizualiziranja buduće tehnologije. Leonardo je putovao i živio u različitim gradovima Italije, uključujući Firencu, Milan i Rim, gdje je radio za različite vladare i mecene. Njegova prisutnost u tim centrima umjetnosti i znanosti omogućila mu je interakciju s drugim istaknutim umjetnicima i znanstvenicima tog doba. Njegove bilješke o prirodi, ljudskom ponašanju, moralnosti i filozofiji svjedoče o njegovoj dubokoj refleksiji o svijetu oko sebe. Njegova pitanja i razmišljanja često su zabilježena u bilješkama i pokazuju njegovo nastojanje da shvati suštinska pitanja o životu i čovječanstvu. Kasnije u životu, Leonardo je proveo neko vrijeme u Francuskoj, gdje je radio kao umjetnik i inženjer za kralja Franju I. Umro je 2. svibnja 1519. u francuskom dvorcu Clos Lucé. Njegova baština ostala je duboko ukorijenjena u povijesti umjetnosti, znanosti i kulture. Njegova djela, skice, zabilješke i inovacije ostavljaju neizbrisiv trag njegove kreativne genijalnosti.

Bio je čovjek čija je radoznalost prema svijetu, širina interesa i sposobnost da spaja umjetnost i znanost stvorila jedinstvenog genija čije suvremeno naslijeđe i dalje inspirira ljude diljem svijeta »niti jedan drugi pojedinac u povijesti čovječanstva nije postigao takvu istaknutost u znanosti i umjetnosti kao hiper-znatizeljni, nedovoljno obrazovani, nezakoniti seoski dječak iz Vincija.«⁵

Nadalje, Leonardo se često naziva kreativnim genijem zbog njegove izuzetne sposobnosti da istražuje, stvara i inovira na širokom spektru područja »među mnogim istaknutim pojedincima koji su procvjetali u Italiji početkom šesnaestog stoljeća, ne postoji nitko vrjedniji sjećanja od Leonarda da Vincija, bilo da se govori o njegovom sjajnom i gotovo univerzalnom talentu, ili o izvrsnosti njegovog karaktera.«⁶ No, pojam genij u njegovo vrijeme nije imao isto značenje kao danas »u Leonardovo vrijeme, izraz "genij" nije imao suvremeno značenje osobe nadarene izvanrednim intelektualnim i kreativnim moćima. Latinska riječ genij potekla je iz rimske

⁴ Matthew Landrus, *Leonardo da Vinci's Giant Crossbow*, Springer-Verlag Berlin Heidelberg, 2010., str. 7

⁵ Leonard Shlain, *Leonardo's Brain: Understanding Da Vinci's Creative Genius*, Lyons Press, 2014., str. 5

⁶ Leonardo da Vinci, *A Treatise on Painting*, George Bell & Sons, York Street, Convent Garden, London 1877., str. 13

religije, gdje je označavala duh roda, obitelji. Pojam je označavao duha čuvara, koji je prvo bio povezan s pojedincima, a zatim i s narodima i mjestima. Izvanredna postignuća umjetnika ili znanstvenika pripisivala su se njihovoj genijalnosti, odnosno duhu koji ih prati. Ovo značenje genija bilo je rasprostranjeno tijekom srednjeg vijeka i renesanse. U osamnaestom stoljeću, značenje riječi se promijenilo u svoje poznato moderno značenje, označavajući te pojedince same, kao u frazi "Newton je bio genije".⁷ Njegov genij nije bio ograničen samo na umjetnost ili znanost, već je obuhvatio mnoge discipline i aspekte ljudskog iskustva »evo, dakle, glavnih znakova Leonardove genijalnosti: njegova neumoljiva znatiželja, intelektualna neustrašivost, sposobnost za intenzivnu koncentraciju, pozornost na detalje, cjelovita memorija, posvećenost empirijskoj metodi i sveprisutno sustavno razmišljanje. Većina nas neće biti u stanju razviti ove karakteristike genija ni blizu Leonarda. Ali svi možemo biti inspirirani njegovim specifičnim načinom rada - kao znanstvenika, umjetnika i dizajnera - i naučiti vrijedne lekcije iz njegove metode.«⁸ Dakle, može se zaključiti kako je Leonardo bio izuzetno nadaren umjetnik, znanstvenik, inovator, inženjer, anatom i filozof »dok je Mozart bio poznato čudo od djeteta, Einstein je kasno procvjetao. Newton je pohađao prestižno sveučilište, dok je Leonardo u biti bio samouk. Goetheovi roditelji bili su dobro obrazovani i visokog društvenog položaja, ali čini se da su Shakespeareovi roditelji bili relativno neistaknuti; a popis se nastavlja.«⁹ Njegova sposobnost da uspješno prelazi između ovih različitih područja pokazuje širinu njegove nadarenosti. On je stvorio remek-djela umjetnosti, postavio temelje moderne anatomije, razvijao inovacije koje su prethodile modernoj tehnologiji, te se bavio dubokim filozofskim i moralnim pitanjima. Umjesto da se zadržava unutar jednog uskog područja, on je kombinirao svoje umjetničke vještine s dubokim znanstvenim istraživanjima. Izuzetna radoznalost prema svijetu oko sebe bila je temelj njegovog genija. Njegovo postavljanje pitanja, istraživanje fenomena i traženje dubljih uzoraka karakterizirali su njegov pristup svijetu. Sposobnost da postavi neobična pitanja i istraži neistražene aspekte stvarnosti često je vodila do revolucionarnih otkrića. Bio je ispred svog vremena sa svojim inovativnim idejama. Bio je poznat i po svojim preciznim crtežima i pažljivom promatranju stvarnosti. Sposobnost da primijeti najsitnije detalje i prenese ih na papir omogućila mu je da uhvati suptilne nijanse oblika, svjetla, sjene i pokreta. Ova pažnja prema detaljima doprinijela je realizmu i dubini njegovih radova »psiholozi su uspjeli identificirati niz

⁷ Fritjof Capra, *Learning from Leonardo: decoding the notebooks of a genius*, Bk, 2014., str. 1

⁸ F. Capra, *Learning from Leonardo: decoding the notebooks of a genius*, Bk, 2014., str. 9

⁹ Ibid., str. 2

mentalnih osobina koje, uz izuzetan talent u određenom području, izgledaju kao prepoznatljivi znakovi genija. Sve je to bilo karakteristično za Leonarda u vrlo visokoj mjeri. Identificiranje ovih znakova genija u umu i metodama rada Leonarda da Vinci je vježba koja može inspirirati živote svakoga, i kao pojedinaca i kao društva.«¹⁰ Kroz svoj nevjerojatan opseg talenata, interdisciplinarni pristup, inovacije, radoznalosti i duboko promatranje svijeta, Leonardo da Vinci postao je simbol kreativnog genija. Njegova sposobnost da prelazi granice i donese doprinos na mnogo različitih područja čini ga inspiracijom za sve buduće generacije istraživača, umjetnika i intelektualaca.

¹⁰ Ibid.

3. Znanstveni um i umjetnička duša

3.1. Inspiracija kroz 'mrlje na zidu'

Leonardovi zapisi o mrljama na zidu, poznati kao 'Leonardovi obrasci mrlja', predstavljaju zanimljiv aspekt njegova stvaralačkog procesa. Ovi obrasci mrlja na zidu nisu umjetnička djela u tradicionalnom smislu, nego bilješke koje je Leonardo stvarao dok je proučavao prirodu i eksperimentirao raznim oblicima i uzorcima »...možete vidjeti razne bitke, i živahne položaje čudnih figura, izraze lica, kostime i beskonačnu raznolikost stvari, koje možete svesti na dobru integriranu formu. Pogledajte u mrlje na zidovima, ili pepeo od vatre, ili oblake, ili blato ili slična mjesta, u kojima, ako ih dobro razmotrite, možete pronaći stvarno čudesne ideje.«¹¹ Dakle, Leonardo se nije ograničavao samo na tradicionalne umjetničke materijale i motive, već je koristio svoje okruženje kao izvor inspiracije.

Leonardo je primijetio kako se mrlje na zidu, nastale zbog vlage i drugih čimbenika, mogu vidjeti kao razni oblici, poput oblaka, stijena, biljaka i životinja. Odlučio je zabilježiti te mrlje kako bi ih koristio kao inspiraciju za svoja umjetnička djela »pogledajte zidove zaprljane brojnim mrljama, ili kamenje različitih mješovitih boja. Ako morate izmisliti neku scenu, tamo, ako dobro promotrite, možete vidjeti sličnosti s brojnim pejzažima... planine, rijeke, stijene, drveće, velike ravnice, doline brda, interpretirane na različite načine.«¹²

Smatrao je kako priroda nudi beskrajnu inspiraciju za umjetničko stvaralaštvo te da se oblici mrlja na zidu mogu koristiti kao temelj za stvaranje realističnih uzoraka na slikama. Također, ovi zapisi o mrljama na zidu ilustriraju njegovu jedinstvenu metodu promatranja, kao način unaprjeđenja svog umjetničkog stvaralaštva »um slikara je potaknut novim otkrićima, raznim kompozicijama pejzaža i čudovišnih stvari... nejasne stvari potiču um na nove izume.«¹³

Bio je poznat po svom temeljitom promatranju prirode i nastojanju da razumije njezine zakonitosti. Osim što je bio umjetnik, također je bio i izvanredan znanstvenik i inovator, a ova metoda bilježenja mrlja na zidu prikazuje njegov interes za povezivanjem umjetnosti i znanosti.pl

¹¹ William Wray, *Leonardo Da Vinci in His Own Words*, 2005., str. 90

¹² W. Wray, *Leonardo Da Vinci in His Own Words*, 2005., str. 91

¹³ Ibid.

Iako spomenuti zapisi ne predstavljaju njegova najpoznatija djela svakako svjedoče njegovoj kreativnosti, znatiželji i dubokom razumijevanju prirode.

3.2. Harmonija umjetnosti i znanosti

Leonardo da Vinci, najbriljantniji um renesanse, bio je nadaren za mnoga područja, no njegova sposobnost povezivanja znanosti i umjetnosti svakako se izdvaja kao jedan od najupečatljivijih aspekata njegova genijalnog stvaralaštva. U njegovo vrijeme, kada su umjetnost i znanost često smatrani odvojenima, on je istraživao njihovu neraskidivu povezanost. Kroz inovativne metode i duboko promišljena razmatranja, stvorio je umjetnička djela koja nisu bila samo estetski privlačna, nego i znanstveno precizna. To potvrđuje i činjenica da je bio nevjerojatno zainteresiran za ljudsko tijelo i njegovu anatomiju. Njegova anatomska istraživanja bila su revolucionarna za njegovo doba. Smatrao je da je poznavanje anatomije ključno za vjernu reprezentaciju ljudskih likova na platnu »da Vinci je uvijek smatrao da je savršeno poznavanje anatomije u suštini nužno za slikara, i da bez toga ne može očekivati da će postići bilo kakvu izvrsnost u svojoj umjetnosti, doktrina koju je nametnuo u rukopisu koji sada postoji u knjižnici Ambrosiana, Milano. 'Naravno, slikar mora biti dobar anatom, da bi mogao naslikati gole dijelove ljudskog tijela, u skladu s pravilima anatomije živaca, kostiju i mišića; i da bi u različitim položajima mogao znati koji je određeni živac ili mišić uzrok takvog određenog pokreta, te kako bi mogao upravo to istaknuti na slici, a ne sve ostalo, kao što je navika mnogih umjetnika; koji, kako bi glasili kao veliki dizajneri, gole udove čine ukočenim i bez gracioznosti, tako da više liče na vrećice oraha nego ljudsko tijelo.'«¹⁴ Kroz detaljne disekcije, crteže i bilješke, duboko je istraživao strukturu i funkciju ljudskog tijela »u izvođenju anatomske disekcije Leonardo je iskusio zadovoljstvo stavljanjem svojih umjetničkih i znanstvenih principa u praksu. Obuzet radoznalošću i strašću za istraživanjem, nikad nije bio jedan od onih koji u znanost vjeruju samo radi znanosti.«¹⁵ Njegovi crteži kostiju, mišića, unutarnjih organa i reproduktivnih sustava pridonijeli su razumijevanju ljudske anatomije. Ova duboka analiza tijela omogućila mu je stvaranje realističnih portreta i figura u svojim umjetničkim djelima.

Leonardova fascinacija anatomijom nije bila samo strast prema detaljima, već i težnja dubokom razumijevanju ljudskog tijela. Njegovi zapisi nisu sadržavali samo crteže, nego i kompilaciju promišljanja i analiza koje su prethodile njegovim istraživanjima. Bio je svjestan da precizno razumijevanje anatomije omogućuje umjetnicima da prikažu ljudski oblik s nevjerojatnom

¹⁴ Leonardo da Vinci, *A Treatise on Painting*, Goerge Bell & Sons, York Street, Convent Garden, London 1877., str. 37

¹⁵ Kenneth D. Keele, *Leonardo da Vinci: Anatomical drawings from the Royal Library*, Windsor Castle, Metropolitan Museum of Art 1983., str. 12

vjernošću. Ovo je, dakako, pridonijelo ne samo realizmu njegovih umjetničkih djela, nego i napretku u medicini i biologiji.

3.3. Slikarstvo inspirirano prirodom

Leonardo, osim proučavanja ljudskog tijela, bio je duboko zainteresiran i za razumijevanje prirode, te je svoje znanje koristio kako bi istraživao unutarnje mehanizme i suptilne detalje. Njegova istraživanja prirode i ljudskog tijela odražavaju njegovu radoznalost, preciznost i težnju ka razumijevanju dubokih aspekata svijeta oko sebe. Promatrao je prirodu s posebnom pažnjom i dubokim poštovanjem. Fasciniranost prirodnim fenomenima, biljkama, životinjama i krajolikom dovela je do mnogih detaljnih crteža i bilješki. Njegovo promatranje svijeta bilo je temeljeno na preciznosti i istraživanju, a njegovi crteži ptica, riba, vodenih tokova i drugih prirodnih pojava odražavaju njegovu težnju za prodorom u unutarnje mehanizme prirode. Smatrao je kako promatranje i razumijevanje prirode čini osnovu slikarstva, jer je uvijek vjerovao da pravi umjetnik mora temeljito promotriti i razumjeti svijet oko sebe kako bi stvorio autentična umjetnička djela. Primijetio je povezanost između prirode i ljudskog tijela, te je često izražavao njihovu sličnost. Njegova promatranja prirode pomogla su mu u boljem razumijevanju proporcija, ravnoteže i pokreta ljudskog tijela. Također je primijetio analogije između ljudskog tijela i prirodnih oblika, poput spiralnih oblika koji se pojavljuju i u ljudskoj anatomiji i u prirodi. Koristio je svoje crteže i bilješke kao način vizualizacije i eksperimentiranja. Njegovi crteži nisu bili samo umjetnički, već i znanstveni alati koji su mu pomagali razumjeti i komunicirati svoje spoznaje. Njegova kombinacija crteža i znanstvenih bilješki omogućila mu je duboko istraživanje prirode i ljudskog tijela. Istraživanja prirode i ljudskog tijela nisu se ograničavala samo na tehničke detalje, nego njegove bilješke otkrivaju i duboke filozofske refleksije o prirodi života, smrti, različitim oblicima postojanja i mjestu čovjeka u svemiru. Ove filozofske kontemplacije ulazile su u njegova umjetnička djela i doprinijele dubini njegova izraza. Kroz svoje istraživanje prirode i ljudskog tijela, Leonardo da Vinci je povezo umjetnost i znanost, stvarajući jedinstveni pristup koji je produbio razumijevanje oba područja. Svoj je pristup slikarstvu često opisivao kao spoj znanosti i umjetnosti, jer je smatrao da je umjetnik istraživač koji koristi znanost kako bi stvorio umjetnička djela. Ta ideja o spoju znanstvenog razumijevanja i umjetničke izražajnosti bila je ključna za njegov pristup slikarstvu. Njegova duboka promatranja, preciznost i filozofska razmišljanja oblikovali su njegovu umjetničku i znanstvenu zaostavštinu te ostavili neizbrisiv trag u povijesti ljudske spoznaje. Stavovi o navedenom odražavaju njegovu jedinstvenu sposobnost opažanja, analize i dubokog razmišljanja. Kroz život, vrlo je često crtao zemlju, anatomiju ljudi i životinja, rast biljaka jer je smatrao kako postoji

velika sličnost između strukture Zemlje i anatomije ljudskog tijela »proučavao je ljudsku anatomiju i strukturu zemlje istovremeno, pronalazeći velike sličnosti njih«¹⁶. Promatrajući prirodne fenomene poput vode, svjetla i vegetacije, bio je inspiriran za istraživanje načina na koji prirodni svijet funkcionira »priroda kao cjelina bila je živa za Leonarda. Vidio je obrasce i procese u mikrokozmosu sličnim onima u makrokozmosu. Na najosnovnijoj razini, kao što je već spomenuto, Leonardo je uvijek nastojao razumjeti prirodu života. Ovo je često promaknulo ranijim komentatorima, jer su donedavno prirodu života biolozi definirali samo u terminima stanica i molekula, kojima Leonardo, koji je živio dva stoljeća prije izuma mikroskopa, nije imao pristup.«¹⁷ Njegova istraživanja vode, uključujući njezine turbulencije i refleksije svjetla, kao i druge prirodne fenomene, svjedoče o njegovoj težnji da prodre u dublje mehanizme prirode. No, njegova opažanja prirode nisu bila samo površinska. Razumio je da ona slijedi matematičke i geometrijske principe, te da je harmonija prisutna u svakom dijelu prirode. Njegova umjetnost i znanost često su se preplitali u istraživanju tih uzoraka i zakona. Najviše ga je fascinirala voda »voda je pokretač prirode... ona je ekspanzija i humor svih vitalnih tijela. Bez nje ništa ne zadržava svoj oblik. Svojim postojanjem, ona sjedinjuje i uvećava tijela.«¹⁸ Nadalje, životinje je proučavao s istom pažnjom i preciznošću kao i ljudsko tijelo. No, osim što je proučavao životinje, također ih je cijenio i njihov život smatrao jednako vrijednim kao i ljudski, a takvo razmišljanje je u njegovo vrijeme bilo vrlo rijetko, gotovo nepostojeće »Leonardo je bio vegetarijanac u kulturi koja je svakodnevno prakticirala ubijanje životinja za hranu. Njegovo objašnjenje za odbijanje mesožderstva bilo je to da nije htio pridonijeti nelagodi ili smrti bilo koje životinje. Trudio se proširiti svijest o dragocjenosti života svih bića i pokazati osjećaj povezanosti sa svim životima, što nije bilo popularno u vrijeme koje je veličalo lov.«¹⁹ Njegovo proučavanje ptica, konja, pasa i drugih životinja nije podrazumijevalo samo njihov izgled, nego i kretanje i anatomiju. Oslikavanje ptica u letu predstavlja pokušaj proučavanja dinamike letenja. Bio je zainteresiran i za dublje razumijevanje ponašanja životinja »empirijski pristup Leonardu je bio prirodan. Bio je nadaren iznimnom moći zapažanja, koju je upotpunjavao i velikim crtačkim umijećem. Uspijevao je nacrtati složene vrtloge uzburkane vode ili brze pokrete ptice u letu s

¹⁶ Barrington Barber, *Through the Eyes of Leonardo Da Vinci: Selected Drawings of the Renaissance Master with Commentaries*, 2005., str. 43,

¹⁷ B. Barber, *Through the Eyes of Leonardo Da Vinci: Selected Drawings of the Renaissance Master with Commentaries*, 2005., str. 8

¹⁸ Ibid., str. 17

¹⁹ Leonard Shlain, *Leonardo's Brain: Understanding Da Vinci's Creative Genius*, Lyons Press, 2014., str. 7

preciznošću koja nije dostignuta sve do izuma serijske fotografije.«²⁰ Njegovi zapisi o psima, konjima i drugim životinjama sadrže opažanja njihova ponašanja, emocija i interakcija s ljudima »Leonardo je osobito volio životinje. Crtao je ptice, guštere, mačke, pse, konje, volove, medvjede i lavove. Sva živa stvorenja su ga fascinirala i proučavao je svaki njihov pokret.«²¹

Svojim istraživanjem prirode, ljudskog tijela i životinja, Leonardo nije samo povezivao umjetnost i znanost, nego je stvorio i jedinstveni pristup koji je produbio razumijevanje oba područja. Njegova sposobnost opažanja, analize i filozofskog razmišljanja oblikovala je njegovu umjetničku i znanstvenu zaostavštinu, ostavljajući neizbrisiv trag u povijesti ljudske spoznaje.

²⁰ Fritjof Capra, *Learning from Leonardo: decoding the notebooks of a genius*, Bk, 2014., str. 5

²¹ Rachel A. Koestler-Grack, *Leonardo Da Vinci: Artist, Inventor, And Renaissance Man*, 2006., str. 18

3.4. Umjetnost oživljavanja slike

Leonardo je pružio nevjerojatan doprinos svijetu slikarstva, a tehnika svjetla i sjene odigrala je veliku ulogu u njegovom umjetničkom stvaralaštvu. U vremenima kada su mnogi umjetnici tek počeli shvaćati važnost preciznog rukovanja svjetlom i sjenom, on je već duboko zaronio u istraživanje tog aspekta umjetnosti »poznavanje nacрта je od najvećeg značaja, a ipak se može lakše naučiti; kao što su izgledi različitih dijelova ljudske figure, osobito onih koji se ne savijaju, uvijek isti. Ali za naučiti kako, kada i na kojim mjestima koristiti sjene, budući da su beskonačne, ipak je potrebno najopsežnije proučavanje.«²² Dakle, naglašavao je kako se ljudski lik ne može na slici prikazati realističnim bez proučavanja i uporabe svjetla i sjene. Također, smatrao je ljudsko tijelo čudesnom mašinom i istraživao njegovu anatomiju kako bi bolje razumio samu strukturu i funkciju. Njegove anatomske skice, koje je stvarao kroz detaljno promatranje ljudskog tijela, pokazale su njegovu posvećenost razumijevanju unutarnje složenosti tijela. Vjerovao je da se ljepota ljudskog tijela oslikava u savršenoj harmoniji između proporcija i anatomije. U djelu *Traktat o slikarstvu*, objašnjava i opisuje čitatelju na koji način je slikao predmete, na što se sve treba obratiti pozornost pri slikanju određenih predmeta i kako postići što realističniji izgled »stari ljudi moraju imati spore i teške pokrete; koljena moraju biti savijena dok stoje, a noge postavljene paralelno i široko. Pognuti prema dolje, glava se nagnje naprijed, dok su ruke blago ispružene.«²³ Gledanjem njegovih umjetničkih djela, može se uočiti kako je uvijek kroz slikanje pronalazio povezanost čovjeka sa svime što ga okružuje. Unatoč tomu što je seciranje ljudskog tijela u njegovo vrijeme bilo zabranjeno, on je to činio upravo kako bi saznao što više o samoj građi ljudskog tijela. Zbog toga je prozvan i stručnjakom za anatomiju ljudskog tijela. Naslikao je i ljudski kostur, a cilj mu je bio prikazati izgled ljudskog tijela od rođenja do starosti. Nitko prije njega nije uspio tako precizno naslikati ljudski kostur »nitko prije Leonarda nije uspio ljudski kostur nacrtati tako precizno i lijepo«²⁴. Također, smatrao je da slika može biti potpuna i dobiti realističan efekt samo ako se koristi kontrast svjetla i sjena »sjena je prepreka svjetlosti. Čini mi se da su sjene od najveće važnosti u perspektivi, jer će bez njih neprozirna i čvrsta tijela biti loše definirana; ono što je sadržano unutar njihovih obrisa i samih granica bit će

²² Leonardo da Vinci, *A Treatise on painting*, Goerge Bell & Sons, York Street, Convent Garden, London 1877., str. 96

²³ L. da Vinci, *A Treatise on painting*, Goerge Bell & Sons, York Street, Convent Garden, London 1877., str. 91

²⁴ Barrington Barber, *Through the Eyes of Leonardo Da Vinci: Selected Drawings of the Renaissance Master with Commentaries*, 2005., str. 47

nedovoljno dobro prikazano, a samim time i krivo shvaćeno, osim ako nije prikazano na pozadini kontrastnog tona... tvrdim da je svako neprozirno tijelo okruženo i da je cijela njegova površina obavijena sjenom i svjetlom.«²⁵ Ljudsku lubanju crtao je na način da s jedne strane prikaže vanjski izgled, a s druge što se nalazi unutra »lubanja, prerezana na dva dijela, ima frontalni i maksilarni zračni sinus, nosnu šupljinu i korijene zuba izložene na strani gdje je odrezana stijenka lubanje.«²⁶ Crtež ruke također prikazuje njezin unutarnji i vanjski dio, sagledan sa svih strana. Osim toga, prikazuje kako se ruka pokreće pomoću mišića. Izgled stopala pak prikazuje i od dolje. Osim ljudskog kostura, također je slikao i mišiće, koje prikazuje na svim dijelovima tijela, te također sa svih strana »uviđa kako su mišići smješteni blizu zglobova koje pokreću, ali ne direktno na njima – značajka koja im daje i lakoću i snagu. Također uočava kako se naši najfleksibilniji zglobovi pokreću u dvije ili čak tri dimenzije odjednom, stabilizirani tetivama i ligamentima.«²⁷ Nadalje, kada bi slikao žensko lice, najčešće bi ga slikao iz profila, kako bi bolje prikazao izraz lica. Posebnu pažnju davao bi izražavanju crta lica »Leonardo bi pažljivo prikazao malo kose i poprsja kako bi dao jasnu ideju o konačnom izgledu, ali je većinu svojih napora usredotočio na obrise crta lica i samo mali dio kose najbliži licu.«²⁸ Kada bi slikao tijelo žene, pobrinuo bi se da na sliku u potpunosti prenese stav držanja »žene na slici trebaju biti prikazane u skromnim i rezerviranim stavovima, s koljenima prilično blizu, ruke se približavaju jedna drugoj ili su presavijene oko tijela; njihove glave gledaju prema dolje i malo se naslanjaju na jednu stranu.«²⁹ Uz slikanje ljudskih tijela, bio je uvjeren da osim tijela postoji i duša, koja se nalazi unutar njega, te je smatrao kako je i unutarnji duh osobe nužno prenijeti na sliku »dobar slikar ima dva predmeta za slikanje, čovjeka i djelovanje njegove duše; prvo je lakše od drugog, jer se drugo mora prikazati stavovima i pokretima udova... u slikarstvu, pokreti figura oslikavaju stanje u njihovim umovima.«³⁰ Također, vrlo često je slikao ljude koje bi sreo u prolazu, a čak bi i slijedio one koji mu se učine posebnima »slikar treba obraćati pažnju na pokrete i postupke ljudi, izazvane nekom iznenadnom situacijom. Mora ih promatrati na licu mjesta, skicirati i ne

²⁵Augusta Tosone, Catherine Frost, *Leonardo da Vinci: The Complete Works*, David&Charles, 2006., str.111

²⁶ A. Tosone; C. Frost, *Leonardo da Vinci: The Complete Works*, David&Charles, 2006., str.49

²⁷ Mark E. Rosheim, *Leonardo's lost robots*, Springer 2006., str. 9

²⁸M. E. Rosheim, *Leonardo's lost robots*, Springer 2006., str. 75

²⁹ Leonardo da Vinci, *A Treatise on painting*, Goerge Bell & Sons, York Street, Convent Garden, London 1877., str. 91

³⁰ Barrington Barber, *Through the Eyes of Leonardo Da Vinci: Selected Drawings of the Renaissance Master with Commentaries*, 2005., str. 65

čekati da namjeste lažan stav i izraz lica.«³¹ To je činio kako bi, osim crta lica, uspio na sliku prenijeti i osobnost onoga koga slika »...kada dobro proučite perspektivu i zapamtite sve dijelove i oblike predmeta koji slikate, trebate u šetnji pratiti i promatrati okolnosti i ponašanje ljudi dok razgovaraju i svađaju se, smiju se ili mršte; i kretnje tih ljudi i promatrača oko njih.«³² Smatrao je kako slikanje nekoga tko se namjesti za samu sliku, ne može ispasti prirodno i spontano »ponekad je ostajao slikati od zore do zalaska sunca, ne odlažući kist, zaboravljajući jesti i piti, slikajući bez predaha. Također bi ponekad na dva, tri ili četiri sata prestao slikati, iako je provodio nekoliko sati dnevno stojeći ispred djela, prekriženih ruku, ispitujući i kritizirajući figure koje je naslikao.«³³

Dakle, kao što je već spomenuto, Leonardo je bio poznat po jedinstvenoj sposobnosti realističnog prikaza slike. Njegova sposobnost stvaranja izuzetno detaljnih i preciznih slika postavila je standarde za realistični prikaz u umjetnosti i postavila ga kao ključnu figuru u renesansnom slikarstvu.

³¹ Leonardo da Vinci, *A Treatise on painting*, George Bell & Sons, York Street, Convent Garden, London 1877., str. 79

³² Barrington Barber, *Through the Eyes of Leonardo Da Vinci: Selected Drawings of the Renaissance Master with Commentaries*, 2005., str. 93

³³ Fritjof Capra, *Learning from Leonardo: decoding the notebooks of a genius*, Bk, 2014., str. 4

4. Remek-djela koja su očarala svijet

4.1. *Posljednja večera*

Slika *Posljednja večera*, jedno od najistaknutijih umjetničkih djela na svijetu, nastala je između 1495. i 1498. godine za dominikanski samostan Santa Maria delle Grazie u Milanu. Spomenuto remek-djelo prikazuje trenutak kada Isus najavljuje svojim apostolima da će ga jedan izdati. S obzirom na dubinu emocionalnih i duhovnih aspekata priče, Leonardo je ovu scenu naslikao s posebnom pažnjom na izraze lica i geste tijela svakog lika, čime je stvorio izuzetno složeno i simbolično umjetničko djelo »djelo prikazuje posljednju večeru Isusa i 12 apostola, koja se nalazi u Evanđelju po Ivanu. To je trenutak kada Isus najavljuje da će ga jedan od apostola izdati, a Leonardo je nastojao otkriti razne ljudske emocije i geste u spomenutom trenutku.«³⁴

U središtu slike nalazi se Isus Krist, čime se naglašava njegova nadmoć i duhovna važnost. Njegova figura na slici izražava dostojanstveno, a izrazi i geste ruku prenose unutarnji mir i spokoj, unatoč tome što slijedi. Njegova je ruka smještena iznad čaše vina, koja će postati simbol njegove krvi i žrtve, odnosno ističe duhovno značenje trenutka.

Apostoli oko Isusa grupirani su u različite skupine, pri čemu svaka skupina izražava različite emocije i reakcije na Isusovu najavu izdaje. Neki su šokirani, dok su drugi tjeskobni i zamišljeni, a neki raspravljaju i međusobno traže potvrdu. Raznolikost reakcija prikazana na slici označava ljudsku prirodu i emocionalne borbe koje proživljavaju u ključnom trenutku. Arhitektura pozadine, s prozorima i vratima, stvara dubinu i osjećaj prostora. Kroz prozor nazire krajolik koji stvara kontrast između duhovnog značaja trenutka unutar prostorije i svjetovnog okruženja izvan nje. Leonardo je koristio svjetlo i sjenu s izvanrednom vještinom, kako bi stvorio dubinu i realizam na slici »svjetlo i sjena su bili od izuzetne važnosti za Leonarda, jer su na najbolji način dali efekt osvjetljenja i opisivanja svijeta oko nas, a on je posvetio puno vremena njihovom proučavanju. Iako su umjetnici u Italiji također proučavali te efekte, Leonardo ih je podigao na drugu razinu, osmišljavajući formule i pravila za efekte svjetlosti i sjene na površinama i ponovno ih primjenjujući na slikanje u metodi poznatoj kao kjaroskuro (chiaroscuro: talijanski 'chiaro'- svjetlo, te 'scuro'- tamno je tehnika slikanja koja se odnosi na snažan kontrast između svijetlih i tamnih tonova kako bi se postigao efekt volumena kako bi stekao tonalizirane efekte,

³⁴ Allison Lee Palmer, *Leonardo da Vinci: A Reference Guide to His Life and Works*, Rowman & Littlefield Publishers, 2018., str. 81

koji bi oblikovali cijelu strukturu kompozicije.«³⁵ Svjetlost pada na Isusa, ističući ga, dok ostali apostoli ostaju u polusjeni. Takav raspored dodaje dramatičnost i naglašava njihove emocije, dok su istovremeno prisutne i realistične varijacije svjetlosti na njihovim licima i tijelima.

Posljednja večera nije samo reprezentacija biblijske priče; ona također pruža duboko emocionalno i duhovno putovanje. Leonardo je kroz ovu sliku uspio prenijeti unutarnje borbe, moralne dileme i duhovni značaj spomenutog trenutka putem vizualne umjetnosti. Djelo također predstavlja klasičan primjer renesansnog stvaralaštva koje promišlja ljudsko iskustvo, moralne izazove i duhovnu dubinu »ne bismo trebali čitati *Posljednju večeru* kao da je to moderna fotografija kazališne predstave snimljena u sekundi pomoću učinkovitog bljeska. Akcije i atributi sudionika stvaraju niz rezonancija u vremenu, poput difuzije valova u vodi (da upotrijebimo analogiju blisku Leonardovu srcu). Mnogi su aspekti evanđeoskih pripovijesti eksplicitno ili implicitno očit. Najočiti su valovi izazvani Kristovom izjavom: 'kažem vam da će me jedan od vas izdati'. Ali i druge su implikacije jasno prisutne: Judina lijeva ruka, smještena iznad zdjele, odjekuje Kristovim stalnim riječima: 'Tko stavi ruku sa mnom u zdjelu, izdat će me.' Položaj Kristovih ruku, njegova desna usmjerena prema čaši vina i lijeva usmjerena prema komadu kruha, sugeriraju njegovu instituciju euharistije, bilo neposredno nakon njegove objave izdaje, ili neposredno prije.«³⁶

Tehnika koju je Leonardo koristio za slikanje *Posljednje večere* bila je izuzetno inovativna za njegovo vrijeme. Razlikovala se od uobičajenih tehničkih pristupa tog doba i igrala je ključnu ulogu u stvaranju umjetničkog izraza koji je postao jedno od najvažnijih remek-djela renesansne umjetnosti.

Postoji nekoliko ključnih slikarskih tehnika koje je Leonardo koristio pri slikanju *Posljednje večere*, a to su ulje na gipsu, slojevito nanošenje boje, mekši prijelazi, naglašavanje svjetla i sjene, te detalji i teksture. Umjesto uobičajenih tehnika kao što su tempera ili fresko, on je koristio ulje na gipsu. To je bilo neuobičajeno za njegovo vrijeme, a omogućilo mu je veću kontrolu nad nijansama boje i tonovima. No, ova tehnika je imala svoje nedostatke jer se ulje nije dobro vezivalo za gips, što je doprinijelo problemima očuvanja slike.

³⁵ Irma A. Richter, *The notebooks of Leonardo da Vinci*, Oxford University Press 1998., str. 20

³⁶ Martin Kemp, *Leonardo da Vinci: The Marvellous Works of Nature and Man*, Oxford University Press, USA 2006., str. 179.

Tehniku slojevitog nanošenja boje koristio je kako bi postigao perspektivu i dubinu na slici. Nanosio bi tanke slojeve boje, jedan preko drugog, kako bi stvorio mekše prijelaze i sjene. Ova tehnika omogućila je postizanje raznolikih tonova i svjetlosnih efekata. Nadalje, umjesto oštrih linija i kontrasta, odlučio se za mekše prijelaze između tonova, kako bi stvorio suptilne prijelaze svjetla u sjene. Ova tehnika doprinijela je prirodnijem izgledu figura i dodala je dubinu samoj slici. Pomoću tehnike svjetla i sjene, lakše bi naglasio izraze lica, ruku i tijela svojih likova. Ova tehnika omogućila je stvaranje realistične trodimenzionalne forme. Naposljetku, kao što je vidljivo na slici, Leonardo je posebnu pažnju posvetio sitnim detaljima i teksturama, kao što su nabori odjeće, izrazi lica i sjene. Pažnja prema detaljima uvelike je doprinijela životnosti i realizmu slike.

Kombinacija navedenih tehnika omogućila mu je da stvori izuzetno duboku i živopisnu sliku. Sve navedeno, umjetničko djelo *Posljednja večera* čini jednim od najcjenjenijih umjetničkih djela u povijesti umjetnosti.

4.2. *Mona Lisa*: Tajanstvena dama iz Louvrea

Mona Lisa, također poznata kao *La Gioconda*, jedno je od najpoznatijih umjetničkih remek-djela u povijesti umjetnosti. Motivi koji su potaknuli Leonarda da naslika *Mona Lisu* nisu u potpunosti otkriveni, ali se pretpostavlja da su uključivali kombinaciju umjetničkih, osobnih i profesionalnih motivacija. Iako ne postoje neposredni zapisi ili dokumenti koji bi otkrili točan razlog, postoje neke teorije koje pokušavaju objasniti njegovu motivaciju. Nastala je kao narudžba za firentinskog trgovca Francesca del Gioconda, koji ju je najvjerojatnije naručio kao dar za svoju suprugu Lisabetu (Lisa). U to doba bilo je uobičajeno da imućni pojedinci naručuju portrete kao simbol komemoracije i pokazivanja društvenog statusa. Međutim, točan povod za narudžbu nije zabilježen. Neki teoretičari sugeriraju mogućnost da je model *Mona Lise* bila osoba koju je Leonardo poznao ili s kojom je imao osobnu vezu, što bi moglo objasniti njegov angažman u stvaranju ovog portreta. Iako precizan razlog zašto se Leonardo odlučio naslikati možda nikada neće biti otkriven, vjerojatno je riječ o kombinaciji više faktora koji su utjecali na njegovu odluku. Slika prikazuje ženski portret u poluprofilu, a njezin zagonetni izraz i tajanstvenost čine je predmetom neiscrpne fascinacije, te su postali njezini prepoznatljiviji znakovi »ali jedno je sigurno: s portretom *Mona Lise*, on je prikazao čudesan psihološki portret – čarobni, hipnotički, bezvremenski. Znaš tu ženu, a ipak ne znaš. Ona gleda ravno u gledatelja, ali ono što joj je na umu, pravi je misterij. Ona odiše samopouzdanjem i neizvjesnošću u isto vrijeme, izrazom koji je istovremeno primamljiv i zastrašujuć.«³⁷ *Mona Lisa* prikazuje ženu koja gleda prema promatraču »moglo bi se čak reći da je *Mona Lisa* 'autoportret u zrcalu', u smislu da promatrač na slici gleda ono lice pred kojim je sam slikar stajao. To je izričito ideja koju je Leonardo zabilježio među svojim papirima godinu dana prije svoje smrti, kada je napisao 'ono lice na slici koje gleda u slikara koji ga slika, uvijek se osvrće prema svima koji ga gledaju.'³⁸ Njezin izraz izaziva različite interpretacije. Mnogi se pitaju je li osmijeh tajanstven ili sretan, a promatračima se često učini kako ih prati njezin pogled. Slika je stvorena upotrebom tehnike sfumato, koja podrazumijeva odsustvo oštrih linija, čineći da tonovi postupno prelaze jedan u drugi, stvarajući dubinu i mekoću. Sfumato također doprinosi iluziji trodimenzionalnosti i realističnog prikaza. Ova tehnika posebno je izražena u Leonardovu načinu slikanja modela i pozadine, stvarajući ne samo lik, nego i osjećaj atmosfere i dubine. Majstorski je koristio kontrast svjetla i sjene, kako bi

³⁷ Bulent Atalay, *Math and the Mona Lisa: The Art and Science of Leonardo da Vinci*, Smithsonian Books, str. 175

³⁸ Simona Cremante, *Leonardo Da Vinci - Artist, Scientist, Inventor*, Giunti Editore, 2008., str. 248

modelirao oblike i stvorio osjećaj volumena »koristeći tehniku gotovo neopisive delikatnosti i profinjenosti, lice je naslikao nizom prozirnih membrana, mikrotomski tankih i beskrajno suptilnih tonskih stupnjevanja. Primjese olovne bijele boje u osvijetljenim područjima i tamnog pigmenta u sjenama nikada nisu toliko guste da ubiju temeljni sjaj koji dolazi od bijelog premaza ispod... postiže učinak sličan tankom sloju prašine krede i crnila svjetiljke na staklenoj ploči osvijetljenoj straga. Područja na slici, na kojima najmarljivije tragamo za konačnom karakterizacijom, unutar i oko očiju i usta, upravo su ona na kojima prekrivene glazure rade svoju dvosmislenu magiju s najvećom suptilnošću.«³⁹ Ova tehnika također stvara iluziju da se lik u slici nalazi u stvarnom prostoru, doprinoseći osjećaju prisutnosti i interakcije »Leonardo je imao veliki doprinos u umjetnosti perspektive, ali ono po čemu je najpoznatiji bilo je njegovo usavršavanje *chiaroscuro*, poznatog kao *sfumato*. Talijanski se izraz prevodi kao "pretvaranje u dim". Leonardo je uočio da se zbog atmosferske izmaglice granice predmeta u daljini čine manje jasnima od onih koji su u prvom planu. Boje udaljenih objekata bile su blaže, a njihove sjene manje oštre. On je znatno povećao učinak perspektive slikajući udaljene prizore kao da ih se gleda kroz maglu, čineći ih manje uočljivim od onih u prvom planu. Iako nije bio prvi umjetnik koji je iznio ovo opažanje u vezi s nijansama perspektive, Leonardovo majstorstvo *sfumata* toliko je nadmašilo bilo kojeg drugog umjetnika, da se njegovo ime neraskidivo povezuje s tom tehnikom.«⁴⁰ Njegova izvanredna pažnja prema detaljima, osobito u oslikavanju lica i ruku, doprinijela je stvaranju portreta koji izgleda gotovo stvarno. Precizno je prikazao različite teksture kože, njezine nijanse, bore, mrlje i sve sitne karakteristike koje ljudsko lice čine jedinstvenim. *Mona Lisa* je slikao sloj po sloj, kako bi postigao željeni efekt. Ta metoda omogućila mu je stvaranje bogatstva tonova i detalja. Prije no što je započeo slikanje spomenute slike, pretpostavlja se da je provodio velik dio vremena promatrajući model te analizirajući svaki aspekt njezina lica i tijela. Slika i danas ostaje otvorena za širok spektar skrivenih značenja »Leonardo nas je izazvao da tumačimo, da čitamo lice, da razaznamo damin pravi karakter i reakciju, ali je u isto vrijeme povukao veo dvosmislenosti preko ključnih tragova.«⁴¹

³⁹ Martin Kemp, *Leonardo da Vinci: The Marvellous Works of Nature and Man*, Oxford University Press, USA 2006., str. 260

⁴⁰ Leonard Shlain, *Leonardo's Brain: Understanding Da Vinci's Creative Genius*, Lyons Press, 2014., str. 9

⁴¹ Martin Kemp, *Leonardo da Vinci: The Marvellous Works of Nature and Man*, Oxford University Press, USA 2006., str. 259

Najpoznatiji aspekt misterija slike svakako je zagonetni osmijeh *Mona Lise*. Njezin blagi, gotovo neuhvatljivi osmijeh potiče mnoge na razmišljanje o njezinim emocijama i mislima. Teorije se kreću od toga da je osmijeh sretan, tajanstven, pa sve do toga da prikazuje suptilnu ironiju ili duboko razmišljanje »u Leonardovoj elaboraciji, osmijeh postaje znak izražajne pokretljivosti, aludira na misterij psiholoških dubina i poprima prirodu osmijeha spoznaje. Leonardo tako dovršava evolucijski proces stvaranja idealiziranog portreta.«⁴² Leonardo je pažljivo naslikao i pozadinu slike, stvarajući pejzaž koji se proteže iza *Mona Lise*. Ovaj detalj također je potaknuo mnoga tumačenja. Neki smatraju da pozadina može otkriti tajne ili simbole, dok drugi vjeruju da samo doprinosi dubini i atmosferi slike. Zanimljiva teorija koja je aktualna i danas, glasi kako neki čak smatraju da model nije bila Lisa nego druga žena, dok su neki pomislili da je Leonardo možda naslikao autoportret. Neki su smatrali da slika sadrži skrivene poruke ili simbole koje je Leonardo namjerno uključio, kao što su simboli skriveni u pozadini slike, u njezinim rukama ili očima.

Misterij *Mona Lise* proizlazi iz njezine tajanstvenosti i neodređenosti. Leonardo nije ostavio jasne zapise o značenju slike, što je doprinijelo razvoju različitih interpretacija. Taj misterij samo je povećao njezin značaj, čineći je jednom od najpoznatijih i najintragantnijih umjetničkih djela u povijesti.

⁴² Simona Cremante, *Leonardo Da Vinci - Artist, Scientist, Inventor*, Giunti Editore, 2008., str. 248

4.3. *Dama s hermelinom*

Dama s hermelinom ("La Dama con l'ermellino") također je jedno od najistaknutijih i najmisterioznijih djela Leonarda da Vincija. Na ovoj slici prikazana je žena odjevena u elegantnu odjeću, držeći u naručju malog zimskog krznenog glodavca, hermelina. Otkriveno je da je *Dama s hermelinom* slika na kojoj se nalazi portret mlade dame po imenu Cecilia Gallerani, koja je bila miljenica Ludovica Sforze, kneza Milana u 15. stoljeću »ova slika prikazuje Ceciliju Gallerani, kneževu miljenicu, istaknutu na njegovom dvoru zbog svojih intelektualnih darova, ljubavi prema glazbi, filozofiji i književnosti. Ovdje je prikazana u činu okretanja udesno, pogledom prelijeće prostorom slike, očima blistavim u jedva sugeriranom pozdravu, usnama neprimjetno nasmiješenim.«⁴³ Slika je nastala između 1488. i 1490. godine, tijekom Leonardovog boravka u Milanu. Za ovu sliku, koristio je tehniku ulja na drvetu, koja je također postala prepoznatljiva za njegov stil i ostavila dubok utjecaj na razvoj renesansnog slikarstva. Također, ova tehnika omogućila mu je postizanje bogatih detalja, dubine i trajnosti u slikama. Osim tehnike ulja na drvetu, također je koristio i ranije spomenutu sfumato tehniku, pomoću koje bi postigao mekane prijelaze i konture, te u sliku unio živost, stvarajući iluziju svjetlosti na licu dame. Kako bi stvorio iluziju pokreta na slici, da Vinci je koristio svoju teoriju 'mentalnog kretanja' »Leonardova nevjerojatna sposobnost da dočara spontanost i pokretljivost izraza sugeriraju da je možda ovdje primijenio svoju teoriju *moti mentali* (mentalni pokreti).«⁴⁴ Tu teoriju koristio je kako bi bolje shvatio kako stvari funkcioniraju (kao proučavanje leta ptice), te mu je ta metoda omogućila razvijanje novih ideja za svoje umjetničke slike i izume. Nadalje, jedna od značajki ove slike je crna pozadina, koja u ovom slučaju stvara snažan kontrast s glavnom figurom na slici. To pomaže u naglašavanju i isticanju likova, i samim time privlači pažnju gledatelja na glavne elemente slike. Tu je također vidljiva ranije spomenuta kjaroskuro tehnika, koja se temelji na kontrastima između svjetla i sjene. Osim što pridonosi isticanju likova, crna pozadina također doprinosi tajanstvenoj i sugestivnoj atmosferi slike. Spomenuta tajanstvenost potiče promatrača na razmišljanje o priči koja se krije ispod same površine slike »radiografski pregled slike pokazuje da je prozor s desne strane izbrisan. To je najvjerojatnije učinio sam Leonardo, s obzirom na to da je tijekom svog boravka u Milanu na svojim portretima eksperimentirao s fenomenom figure koja izranja iz tamne pozadine. A u svojim bilješkama izričito spominje

⁴³ S. Cremante, *Leonardo Da Vinci - Artist, Scientist, Inventor*, Giunti Editore, 2008., str. 160

⁴⁴ Ibid.

dvorište 'sa zidovima obojenim u crno' na koje se postavlja subjekt koji se prikazuje, kako bi se postigao željeni učinak trodimenzionalnog reljefa. U definiciji figure jasno je vidljiv optički fenomen prema kojem dijelovi u sjeni primaju svjetlosne refleksije od svjetlijih područja; vidljivo na vratu, obrazu i uz donji rub šake.«⁴⁵ Nadalje, hermelin koji se prikazuje na slici ima duboku simboliku. Hermelin je životinja poznata po svom bijelom krznu, a bijela boja tradicionalno karakterizira čistoću. Na slici je prikazan kao besprijeckorno čist, što sugerira uzvišenost dame u čijem je naručju »hermelin, zbog svoje umjerenosti, jede samo jednom dnevno, i radije bi se prepustio lovcima nego bježao kroz blatna polja, kako bi sačuvala svoju plemenitost.«⁴⁶ On je također bio vrlo cijenjena i rijetka krznena životinja za vrijeme renesanse, a samim time njegova pojava na slici simbolizira prestiž. Također, prikazana damina sposobnost da kontrolira ovu životinju, predstavlja njezin visok društveni položaj, ili njezinog ljubavnika, Ludovica Sforze. Uz to što ga uspijeva kontrolirati, hermelin na slici izgleda pitomo i privrženo dami, što sugerira ljubav, pažnju i osjećaj privrženosti koji damu povezuje s hermelinom »hermelin čistom bijelom dlakom tako aludira na plemeniti duh portretirane žene.«⁴⁷ Kao što je već spomenuto, slika odiše tajanstvenošću, a hermelin doprinosi toj atmosferi, potičući promatrača na razmišljanje o priči koja se krije ispod površine slike.

Dama s hermelinom prenosi značenje moći, ljepote i tajanstvenosti, istovremeno demonstrirajući Leonardovu sposobnost da umjetnošću oživi unutarnje emocije i složenost ljudske prirode. Njezina misterioznost potiče promatrače da sami interpretiraju njezinu priču.

Također, ovo djelo ostavlja dubok dojam zbog svoje estetske vrijednosti i dubokih značenja koje prenosi. *Dama s hermelinom* je još jedna u nizu slika koja svjedoči o umjetničkoj genijalnosti Leonarda da Vinci i ostavlja otvorena vrata za različite interpretacije i analize, čineći je jednim od najvažnijih portreta u povijesti umjetnosti.

⁴⁵ Ibid., str.161-162

⁴⁶ Ibid., str. 164

⁴⁷ Ibid.

5. Zaključak

Leonardo da Vinci nedvojbeno ostavlja neizbrisiv trag u povijesti umjetnosti, znanosti i filozofije kao jedan od najintrigantnijih umjetnika, znanstvenika i intelektualaca. Njegovi filozofski stavovi i umjetničke zaostavštine aktualni su i danas.

Knjiga *Traktat o slikarstvu* predstavlja ključno djelo u kontekstu ovog istraživanja. Ovo je djelo koje detaljno istražuje Leonardovo poimanje umjetnosti i kako je primjenjivao svoju filozofiju u stvaranju remek-djela koja i danas očaravaju svijet. Prvi dio ovog diplomskog rada pruža uvid u život i rad Leonarda, ističući ključne aspekte koji su ga učinili iznimnim umjetnikom i misliocem. Središnji dio rada usredotočuje se na ključni aspekt Leonardove filozofije-povezanost između umjetnosti i znanosti. Naime, prvenstveno je opisano Leonardovo stajalište da su umjetnost i znanost zapravo usko povezani, prema njegovu mišljenju i neraskidivi. Dakle, u njegovo vrijeme, umjetnost i znanost smatrane su odvojenim granama, koje nemaju poveznicu jedna s drugom, no on je, usprkos tadašnjem mišljenju, istraživao njihovu neraskidivu povezanost. Tu teoriju nastojao je dokazati povezujući anatomiju i slikarstvo. Dakle, smatrao je da je od velike važnosti poznavati ljudsku anatomiju, kako bi umjetnik mogao vjerno reprezentirati ljudski lik na platnu. Osim toga, usko je povezivao i prirodu s čovjekom, a samim time i slikarstvom, naglašavajući kako postoji velika sličnost između ljudskog tijela i prirode. Kao i za znanost, smatrao je kako je promatranje i proučavanje prirode osnova za slikarstvo, jer je vjerovao da pravi umjetnik uvijek treba detaljno promatrati svijet oko sebe i razumjeti njegove zakonitosti kako bi stvorio realistična i kvalitetna umjetnička djela. Nadalje, pojašnjeno je kako je tehnika svjetla i sjene odigrala veliku ulogu u Leonardovu stvaralaštvu, te kako je pomoću te tehnike uspijevao stvoriti realistični prikaz lika na slici. Također je spomenuto kako je veliku pažnju posvećivao detaljima, što je bilo od velike važnosti za stvaranje realistične slike. Objašnjeno je i kako je s preciznošću promatrao pokrete i izraze lica onoga koga slika, kako bi, osim izgleda predmeta, na sliku prenio i stanje uma, jer je vjerovao kako osim tijela, postoji i duša.

U posljednjem dijelu diplomskog rada razmotrena su neka od njegovih najpoznatijih umjetničkih djela, a to su *Posljednja večera*, *Mona Lisa* i *Dama s hermelinom*. Ova djela izdvojena su zbog brojnih skrivenih značenja, te zato što izvrsno prikazuju Leonardove tehnike i sposobnost prenošenja dubokih emocija i osobnosti kroz portrete. Na slici *Mona Lisa*, može se uočiti tehnika

po kojoj je poznat, a koja nosi naziv sfumato. Dakle, pomoću te tehnike stvara se iluzija trodimenzionalnosti i realističnog prikaza, a posebno je izražena u Leonardovu načinu slikanja modela i pozadine, dakle osim samog lika, stvoren je i osjećaj atmosfere i dubine. Na slici *Posljednja večera*, jasno se mogu vidjeti spomenuti kontrasti svjetla i sjene, kako bi naglasili dramatičnost i emocije na samoj slici, te kako bi prikazi likova bili realističniji. Naposljetku, *Dama s hermelinom* je slika na kojoj se jasno može vidjeti upotreba crne pozadine, kako bi doprinijela tajanstvenoj atmosferi slike.

Zaključno, filozofija slikarstva Leonarda da Vincija odražava njegovu duboku strast prema umjetnosti, znanosti i promišljanju o prirodi stvarnosti. Njegovo je slikarstvo bilo izraz njegove filozofije o životu i prirodi, a ne samo tehnička vještina.

6. Popis literature

1. Atalay, Bulent. *Math and the Mona Lisa: The Art and Science of Leonardo da Vinci*, Smithsonian books, 2004;
2. A. Richter, Irma. *The notebooks of Leonardo da Vinci*, Oxford University Press 1998;
3. A. Koestler-Grack, Rachel. *Leonardo Da Vinci: Artist, Inventor, And Renaissance Man*, 2006;
4. Barber, Barrington. *Through the Eyes of Leonardo Da Vinci: Selected Drawings of the Renaissance Master with Commentaries*, 2005;
5. Cremante, Simona. *Leonardo Da Vinci - Artist, Scientist, Inventor*, Giunti Editore, 2008;
6. Capra, Fritjof. *Learning from Leonardo: decoding the notebooks of a genius*, Bk, 2014;
7. D. Keele, Kenneth. *Leonardo da Vinci: Anatomical drawings from the Royal Library*, Windsor Castle, Metropolitan Museum of Art 1983;
8. Kemp, Martin. *Leonardo da Vinci: The Marvellous Works of Nature and Man*, Oxford University Press, USA 2006;
9. Lee Palmer, Allison. *Leonardo da Vinci: A Reference Guide to His Life and Works*, Rowman & Littlefield Publishers, 2018;
10. Landrus, Matthew. *Leonardo da Vinci's Giant Crossbow*, Springer-Verlag Berlin Heidelberg, 2010;
11. da Vinci, Leonardo. *A Treatise on Painting*, Goerge Bell & Sons, York Street, Convent Garden, London 1877;
12. Rosheim, Mark E. *Leonardo's lost robots*, Springer 2006;
13. Shlain, Leonard. *Leonardo's Brain: Understanding Da Vinci's Creative Genius*, Lyons Press, 2014;
14. Tosone, Augusta; Frost, Catherine. *Leonardo da Vinci: The Complete Works* David&Charles, 2006;

15. Wray, William. *Leonardo Da Vinci in His Own Words*, 2005.